

EEN WOORD OVER HET EILAND BANKA;

DOOR

Jhr. C. H. C. FLUGI VAN ASPERMONT.

I.

Als men een blik werpt op de kaart van Nederlandsch Oost-Indië, dan ziet men een graad of vier ten noorden van Java en in de onmiddellijke nabijheid van de oostkust van Sumatra, waarvan het door de niet breede straat Banka is gescheiden, het wereldbekende tineiland Banka of Bangka.

Twee jaren, 1867 en 1868, heeft de steller dezer regelen op de hoofdplaats Muntok van dit eiland in de betrekking van gewestelijk artillerie-kommandant gewoond en in deze betrekking ook in beide die jaren eene inspectie-reis over het geheele eiland gemaakt.

Hij is alzoo eenigzins in de gelegenheid geweest over het land zijner verblijfplaats het een en ander op te merken; en daar hij tijd heeft deze opmerkingen op schrift te zetten, zoo gaat hij daartoe over, daar hij misschien hier en daar iets zal mededeelen, wat bij menschen, die nog nooit Banka bezocht hebben, wel niet zoo algemeen zal bekend zijn.

Banka ligt slechts een grooten graad ten zuiden van de linie; het kan er dan ook in de maanden Augustus, September en October over dag smoorheet zijn, en het heeft een voor Europeanen zeer afmattend klimaat.

Het eiland beslaat eene uitgestrektheid van nagenoeg 350 vierkante geographische mijlen en heeft eene bevolking van 60000 inwoners, onder welke men 150 Europeanen en 18000 Chinezen aantreft, de militaire bezetting niet mede gerekend.

1869.

Banka vormt, met nog een paar kleine daarbij gelegen eilandjes, wat men in Indië noemt, de *residentie* Banka, en het is, evenals de gouvernements residentien op Java, over zijne geheele uitgestrektheid onmiddellijk aan het Nederlandsch gezag onderworpen.

Nergens is dit gezag beter gevestigd en nergens is in Indië het bestuur meer op de hoogte van de zaken, die er in de inlandsche huishouding zooal omgaan.

Uit een geologisch oogpunt beschouwd is Banka van plutonische vorming en bestaat het geheele eiland uit eene graniet-massa, die in ver verleden tijden de toen nog dunne korst der aarde is doorgebroken. De grond is daar derhalve verweerd graniet, dat zich op sommige plaatsen tot humus, op andere plaatsen tot eene roode kleisoort heeft vervormd. En hoewel Banka zeker een der boschrijkste landen der wereld is te noemen, — want al wat het oog maar ziet is bosch, van het strand af tot op de bovenste toppen der bergen, — zoo is die grond voor den tuinbouw toch niet bijzonder geschikt en kunnen de Europeesche groenten hier lang zoo goed niet geteeld worden, als de schrijver dit op Java gezien heeft.

Op vele plaatsen steken nog de toppen der graniet-zuilen boven den grond uit en verkrijgen daar, door aan de sterke verweering van den dampkring blootgesteld te zijn, de zonderlingste gedaanten. In de zoogenoemde Klabbak-baou, gelegen aan de noordzijde van het eiland, tusschen de districten Jeboes en Blinjoe, leveren die grijze graniet-zuilen een voor het oog prachtige aanblik op: het is in de verte, alsof men tegen de donkere bosschen de ruïnen aanschouwt van overoude sterkten, steden en riddersloten. Nabij de hoofdplaats Muntok en nabij Toboalj treft men zulke verweerde graniet-blokken aan, die om hunnen zonderlingen vorm aanleiding geven, dat zij de Europeesche ingezetenen dier plaatsen uitlokken tot het doen van pleiziertogtjes om die wonderlijke steenmassa's te gaan bezichtigen; die bij Muntok heet de Batoe-baleh, die bij Toboalj de Batoe-prahoe.

Wanneer men zich eenige geologische kennis heeft eigen gemaakt en men beschouwt dan aandachtig de kaart onzer Indische bezittingen, dan rijst al spoedig de vraag: hebben in overoude tijden Sumatra, Banka, Java, Madura, Balie, Lombok, Soembawa, Sandelhout, Flores en Timor met Malakka niet een geheel gevormd, en behoorden alzoo in die vroegste tijden niet al deze eilanden tot het vaste land van Azië? Hunne geheele vorming en hunne zoo dicht bij elkander gelegen ligging pleiten zeer voor dit vermoeden.

Banka is zeer bergachtig en over zijne geheele uitgestrektheid met dicht bosch bedekt; om zoo te zeggen treft men er geen onbegroeid plekje aan. De hoogste bergtoppen vindt men in het Marassgebergte en in de districten Koba en Toboaly. De hoogste top in het Marassgebergte heeft eene hoogte van ongeveer 2300 Rijnlandsche voeten. De bekendste berg is de Manoembing of Monopijn, ongeveer 1400 Rijnlandsche voeten hoog en slechts weinige palen ten noorden van de hoofdplaats Muntok gelegen.

Even als in elk bergachtig land treft men op Banka geene rivieren van een eenigzins groot stroomgebied aan, en de rivieren van Banka zijn zeer verschillend in aanblik van die in ons vaderland. Ik wil hier alleen een denkbeeld geven van een gedeelte der rivier van Merawang of Batoe-roessak, dat men met een boot moet bevaren als men van het fort te Pankal-Pinang naar het fort te Batoe-roessak gaat, iets dat door mij tweemaal is gedaan. Men stelle zich voor een 100 el breede rivier, aan beide oevers met groote boomen beplant. Het is eene rivier geheel in het bosch. Aan de oevers verheffen zich de boomen met een tal van luchtwortels omhoog, zoodat, als men op de rivier is, men niets ontwaart dan boomen, water en lucht. Geen enkel geluid treft onze ooren, dan de riemen der roeijers, en, ik moet zulks bekennen, die natuur bragt mij in eene sombere stemming. Hoe geheel anders, dacht ik, is het vrolijk gezigt, dat een vaart op onze Hollandsche stroomen aanbiedt.

Het plantenrijk is nog zeer primitief op Banka vertegenwoordigd.

De meeste gewassen behooren tot de *Monocotyledonen* (éénzaadlobbigen). Varens treft men hier veelvuldig aan; ze zijn van veel grootere afmetingen dan in Europa; dikwerf ziet men boom-varens, daar men tegen op moet zien en die dikwijls van tien tot twaalf voet en meer hoog zijn. — De prachtigste mossoorten komen hier voor. Eene soort is fluweelachtig, van eene helder licht groene kleur, schooner mossoort zag ik nooit te voren. De dames kappen er zich wel eens mede, en de inlanders gebruiken deze mossoort om er bij feestelijke gelegenheden, komst van den president als anderzins, hunne eerepoorten mede groen te maken.

Daar men voor het uitsmelten der tingronden veel houtskool noodig heeft, zoo komen bosschen van zwaar geboomte langs de groote wegen zelden meer voor. Vooral aan de bewoonde strandplaatsen treft men eene menigte klapperboomen of kokospalmen aan. Deze slanke

palmsort met zijne fraai gevormde, vederachtige, groote bladen geeft aan de strandkampongs¹⁾ een vrolijk aanzien. Deze palmsort komt over bijna het geheele land voor en teelt er goed. Het is aardig om te zien, hoe deze boomen zich boven den grond verheffen. Zooals men weet, doet de groeikracht der boomen de wortels te lood naar beneden, den stam verticaal naar boven gaan. De wortels kunnen in het graniet echter niet doordringen, maar heffen nu den stam op en hierdoor vormt het knotsig uiteinde zich gedeeltelijk boven den grond, wat men in losse gronden er anders beneden aantreft.

Het land is rijk in Annanassen, Djamboe, Blimbing, Doerian, Nangka en Nangka-Blanda. Verder vindt men er de Banaan of Pisang, de Arengboom, de Manga, de Djerok en zelfs de Mangiestan, door velen en ook door mij geroemd als de lekkerste vrucht der wereld.

De Chinezen telen er ook zeer lekkere witte druiven en een paar soorten van Europeische groenten, als spinasie, salade, boontjes en eene soort knollen.

Wie de beschrijving van een Amerikaansch bosch gelezen heeft en denkt, dat een bosch op Banka daarmede te vergelijken is, zou zich zeer teleurgesteld vinden. Wel vindt men hier in de bosschen de boomen dicht bij elkander en daaronder varens, kreupelhout en verschillende mossoorten. Wel ziet men de stammen der boomen omstrengeld met een tal van orchideën, waarvan de luchtwortels bij honderden nederhangen, en zijn de meeste boomstammen begroeid met eene groote verscheidenheid van woekerplanten. Maar de aanblik van dit bosch is toch niet zoo grootsch als ik mij, volgens de beschrijvingen, het gezig in een Amerikaansch woud moet voorstellen. Hier is alles minder trotsch, minder grootsch, minder reusachtig. Ook dat tal van bloemen bij de orchideën wordt niet gevonden, slechts zelden zag ik orchideën, die in bloei waren. Toch vind ik zulk een bosch schoon, ver van alle bewoonde oorden en dikwerf zeer dicht bij zee, die men door het dicht geboomte niet kan zien, maar waarvan men het ruischen dikwerf kan hooren.

De koffij van Java overgebracht teelt hier ook, veelal als paggerkoffij, echter bij lange zoo goed niet als ik dit in de binnenlanden van Java gezien heb. De Pompelmoes is hier niet met die van Batavia te

¹⁾ *Kampong* beteekent dorp.

vergelijken. Verder komen hier nog voor de zoo fijn gebladerde Tamarinde of Assenoboom, de Papaija, de watermeloen of Semangka, de komkommer, de Laboe en de Terong; — de Lombok of Spaansche peper niet te vergeten.

Onder de boomen noem ik de slanke en hooge Pinang, waarvan de noot bij het sirie kaauwen wordt gebezigd, de Waringie, de schoonste en sierlijkste boom van Indië, — verder den Kapokboom, zoo kenbaar aan zijne geheel horizontale takken, die daarbij altijd drie bijéén zijn en zoo opvolgend tot den top en waarvan de vrucht de kapok of boomwol bevat. En ten slotte, om niet alles te noemen, vermeld ik hier de prachtige den van het zuiden, de nog niet overtroffen Tjemara. Te Djocjocarta treft men een laan van Tjemara-boomen aan, die men moet gezien hebben om zich goed te kunnen voorstellen, wat een natuurpracht zulk eene allée kan opleveren.

II.

Nu men zich door het bovenstaande eenig denkbeeld gevormd heeft van de gesteldheid van het land en het plantenrijk van Banka, ga ik tot eene zeer algemeene en oppervlakkige beschouwing van het dierenrijk over.

Als eene groote bijzonderheid stip ik al dadelijk aan, dat de Schepper dit eiland wel in zijne bijzondere bescherming heeft genomen. Terwijl de binnenlanden van Sumatra van tijgers wemelen en Banka's bosschen volop herten en wilde varkens opleveren, treft men op dit eiland toch geen enkele verscheurende diersoort aan. Men reist over het geheele land even gerust, als door de bevolktste oorden van ons vaderland, ik kan wel zeggen veel geruster. Voor diefstal behoeft men niet de minste vrees te koesteren. Het is hier van algemeene bekendheid, dat diefstal bij de Bankanezen zelden of nooit voorkomt.

De huisdieren bestaan hier uit kippen, eenden, duiven, honden, katten en bij de Chinezen vindt men nog een zeer goede soort tamme varkens. Iets zeer opvallends is de bijzonderheid, welke ik ook over geheel Java heb opgemerkt, dat al de katten hier of gebroken staarten of slechts een stompje van een staart hebben; de mooie staarten onzer

Hollandsche en Angora-katten zoekt men hier te vergeefs. Onder de kippen en eenden heerscht van tijd tot tijd eene soort van vallende ziekte, waaraan er vele sterven.

Bij de Chinesche mijnwerkers treft men een mooie soort van uit China aangebragte honden aan. De hondensoorten der Bankanezen kunnen anders niet veel op schoonheid bogen; alle behooren tot de algemeenste soorten.

Hoewel het gras op sommige plaatsen op het eiland zeer welig tiert, treft men hier geen rundvee, schapen, geiten of karbouwen aan, dan een paar, die hier van Java zijn aangebragt en die hier meer als uitzondering dan als regel gelden. Dit geldt ook van paarden, die men slechts in handen ziet van Europeanen en enkele gegoede Chinezen. Het aanfokken van Javasche pikolpaarden bij de inlandsche bevolking zou zeer zijn aan te raden, daar de Bankanezen nu alles zelve op hunne hoofden en schouders moeten dragen en men in de meeste kampongs genoegzaam gras tot voeding aantreft.

Zoo als boven reeds gezegd is, zijn de bosschen rijk aan herten en wilde varkens. Behalve het gewone hert treft men hier ook eene zeer kleine hertensoort aan, de Kielang, niet grooter dan een halfwassen schaap en de Kantjiel, nog kleiner dan een haas.

Tal van apen, wilde katten, eekhoorns en micreneters leven mede in de bosschen.

In de rivieren, vooral aan de mondingen, treft men vele krokodillen of kaaimans aan, en deze dieren worden door de inlanders veelvuldig afgemaakt. Door de chinezen-mijnwerkers wordt het vleesch der krokodillen met graagte genuttigd. Met het oog op die menigte kruipende dieren en insekten, het voedsel van tal van vogelsoorten, heb ik mij over niets zoo zeer verwonderd, als over de weinige vogels, die ik tijdens mijne reizen heb aangetroffen.

Men vindt hier echter tal van duivensoorten, waaronder eene zeer groote duifsoort, door den inlander Boerong-Pergum genoemd, en de zoo fraaije groene duiven met roode bekken, — voorts de Beo, de Indische merel, een zwarte vogel met helder gelen bek en onder de beide oogen schoon gele vleeschlobben, alsof hij zich een paar gele boordjes had aangeetrokken en die in de wouden een niet onaardig gezang laat hooren. Aan de kusten en nabij gelegen eilandjes vindt men een witte soort van duiven, dikwerf zeer talrijk. In de moerassen zijn snippen, en ook wordt hier eene soort van kleine patrijzen aangetroffen ter grootte van

kwartels. De ook op Java voorkomende kiekendieven worden hier almede aan de strandplaatsen gevonden. In de klapperbosschen zijn veel geschreeuw makende groene papegaaijen, met vrij lange staarten, en ook komt op Banka voor het zoo schoone Perkiëtje, dat kleine groene vogeltje, dat men ook wel eens met den naam van *les inséparables* hoort noemen.

Het is een aardig gezigt, als men door de bosschen reist en men ziet dan van tijd tot tijd een specht in doode boomstammen zijne gaten booren en daardoor medewerken om deze boomen spoediger te vernielen. De natuur toch kent geen stilstand, alles is er omzetting en beweging, en al de stof moet in dien cyclus mede.

Slangen zijn hier in menigte, waaronder de groote Sawahslang en de zoo vergiftige Oelarslang. Ook vindt men hier schorpioenen, een zeer groote soort Duizendpooten en zeer groote boschspinnen. De schorpioenen en boschspinnen zijn zeer vergiftig. Doet men ze in een groote stopflesch en laat daarin een paar rijstdiefjes vliegen, dan heb ik gezien, dat binnen eene minuut na den beet deze vogeltjes onder hevige struiptrekkingen stierven.

Als men de bosschen doorreist, kunnen de apen, die men altijd in troepen bij elkander aantreft, door hun geschreeuw veel leven veroorzaken. Zóó ziet men ze op den grooten weg, en in een oogwenk zijn ze op de toppen der hoogste boomen.

Onder de gelede dieren treft men hier een zeer groote soort van zwarte mieren aan, wel 2½ duim lang, die in de bosschen hunne kegelvormige, dikwerf wel 4 à 5 voet hooge verblijfplaatsen maken, waarom het zaak is daar niet in te wandelen.

Evenals op Java heeft men hier de alles vernielende witte mieren, waartegen tot nu geen middel ter verdrijving is uitgedacht. Op een morgen ontdekte ik deze diertjes ook in het kruidmagazijn te Muntok, en, wijl aldaar veel is opgeborgen wat in een zeer korten tijd door de witte mieren kan vernield worden, zoo was ik met deze ontdekking lang niet in mijn schik. Ik heb toen de gewone zwarte mieren bij duizenden in het magazijn doen brengen en voed ze daar met Javaansche suiker. Deze mieren zijn voor munitiën onschadelijk en nu na verloop van vier maanden hebben de witte mieren geen voortgang meer gemaakt, maar schijnen zij zelfs het magazijn te hebben verlaten.

Ook komt hier voor het wonderlijk insect: het vliegend- of levend

blad. Grooter overeenstemming tusschen een eikenblad en dit dier zag ik nooit te voren, en toen ik zelfs wist, dat het een dier moest zijn, kostte het mij toch nog eenigen tijd, alvorens daarvan geheel te zijn overtuigd.

De zee langs de kusten is rijk aan visch. De bevolking dier kusten houdt zich dan ook uitsluitend met de vischvangst bezig. De visch wordt, na gevangen te zijn, gezouten en gedroogd en daarna als gedroogde visch meestal aan de mijnwerkers verkocht. Onder de schaaldieren noem ik hier slechts de in Indië zoo bekende garnalen, waarvan er zijn tot 2 palmen en meer lang en die geroosterd bij de rijst eene zeer lekkere spijs opleveren.

Veel zoude ik nog over Banka kunnen schrijven, maar dit zou minder te huis behooren in het Album der Natuur. Hen, die met de wijze willen bekend worden, hoe het tin wordt verkregen en met de bevolking, met het bestuur, met de levenswijze als anderzins, kunnen wij met het volste vertrouwen verwijzen naar het zoo goed geschreven werkje van den verdienstelijken ingenieur van het mijnwezen P. H. VAN DIEST: „*Banka beschreven in reistogten*.”

Wij eindigen alzoo dit overzicht in de hoop, dat wij de lezers van het Album niet al te veel verveeld hebben, opdat, als het lot ons veel bewogen leven voert naar eene andere verblijfplaats in onzen zoo onovertroffen schoonen Indischen archipel, wij het weder durven wagen ook over dat oord onze opmerkingen mede te deelen.

MUNTOK, eiland Banka, November 1868.
